

Ko kranjska klobasa zasveti med zvezdami.

O uživanju kozmoklobase

Nekatere jedi nekateri narodi uživajo s posebnim užitkom. To so praviloma jedi, ki narodov ne pitajo le s kalorijami (če sploh), ampak jih predvsem mastijo s ponosom (seveda se najdejo tudi številni, ki problematizirajo in/ali karikirajo ta ponos). Gre za jedi, pri katerih je pogosto bolj kot njihovo fizično uživanje pomembno simbolno uživanje (čeprav pogosto ne moremo zanikati pomena njihovega fizičnega uživanja, a s tem se v besedilu ne bomo redili). Paradigmatski primer takšne jedi je vesoljska kranjska klobasa, ki jo je fizično zaužila (če sploh) le astronautka s slovenskimi koreninami. Vsi drugi, Slovence in Slovenci, pa jo imajo možnost užiti le v jeziku. Ko ti uživajo (vesoljsko) kranjsko klobaso v jeziku, bržkone uživajo predvsem to, kar označuje. Kranjska klobasa je najbrž najpogostejši, najdominantnejši, najbolj nasiten (»kulinarični«) označevalec za slovenstvo, je nekakšna slovenska kulinarična zastava. Toda s kakšno zastavo, kulinarično zastavo, če sledimo razmišljanju Michaela Billiga, imamo opraviti v primeru uživanja vesoljske kranjske klobase v jeziku: vzvalovano ali ne vzvalovano?

Ključne besede: kranjska klobasa, nacionalizem, hrana, jezik, uživanje

Dr. Jernej Mlekuž, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU. (mlekuz@zrc-sazu.si)

When Carniolan Sausage Shines among the Stars. On the Consumption of »Cosmo-sausages«

Certain nations consume certain foods with particular enjoyment. These foods are usually not eaten merely for their caloric value (if there is any at all), but are consumed with pride (and of course there are many who analyze and/or caricature that pride). With these foods symbolic consumption is often more important than the physical (although we often cannot neglect their physical consumption, the paper will not dwell on this point). One paradigmatic example of such a food is the space Carniolan sausage, which has been physically consumed (if at all) only by an astronaut with Slovene roots. All other Slovenes can only enjoy it through language. When they consume the (space) Carniolan sausage through language, they are most likely consuming that which it signifies. Carniolan sausage is probably the most common, most dominant, most satisfying (»culinary«) signifier of Sloveneness; it is a sort of Slovene culinary flag. But, following Michael Billig, in the case of the consumption of the space Carniolan sausage, what kind of culinary flag are we dealing with: one that is being waved or not?

Keywords: Carniolan sausage, nationalism, food, language, consumption

Dr. Jernej Mlekuž, Slovenian Migration Institute, Research Centre of the Slovenian Academy of Science and Arts. (mlekuz@zrc-sazu.si)

Vesoljska kranjska klobasa? Kakopak, kozmoresnica! Kranjska klobasa je uživala ...

V vesolju

Tako kot tudi značka Astronavtsko-raketarskega kluba Vladimir M. Komarov iz Ljubljane,¹ knjiga Vojka Kogoja *Vesoljske pasti*,² slovenska zastavica, slika Marije Pomagaj³ in morda še kaj *made in Slovenia*.

A glavna junakinja v tem ne ravno kozmično obsežnem poglavju je kranjska klobasa. Vesoljska kranjska klobasa. Kranjska klobasa je poletela v vesolje 10. decembra 2006 iz vesoljskega centra Kennedy v Cape Canaveralu z raketoplanom Discovery. V vesolju je ostala, preživela, zdržala do božiča, ko so jo pojedli astronauti in astronautke, med njimi tudi Sunita Williams, ki jo je vzela na kozmopotovanje. Zgodba o vesoljski kranjski klobasi bi verjetno šla tako hitro v pozabo, kot je hitro odšla iz črevesja astronautov in astronautk, če se ne bi pojavila ...

V medijih

To kozmogodbo je – preden je klobasa junakinja sploh postala kozmoklobasa – objavila Slovenska tiskovna agencija (STA) in še isti dan nekateri in potem skoraj vsi večji, pa tudi številni manjši slovenski mediji.

Vesoljska kranjska klobasa je nekajkrat, nemalokrat zasijala tudi v naslovih.⁴ Zadišala je v *Indirektovi* izjavi dneva z naslovom *Ameroslovenska astronautka Sunita Williams o potovanju kranjske klobase v vesolje*: »Seveda so morale klobase prestat Nasino inšpekcijo, preden so šle v vesolje. Pojedli pa smo jih med eno od skupnih večerij.« (Williams, 2006)

In zamastila je številne prispevke. Če že ni zasijala v naslovu, se je nemalokrat preinila do druge ali tretje povedi. Da ne bomo krivični do liliputanskih slovenskih medijev, odprimo revijo z vse prej kot hladnim naslovom, *Mojo Slovenijo*, Osrednjo revijo za Slovence zunaj meja domovine, in pogledjmo na stran »Dogodki v decembru na kratko«, pod naslov »Nasina misija s slovenskimi koreninami«. Ker prispevek, kot veleva že stran, na kateri je objavljen, ni maratonski, ga podajamo v celoti:

V raketoplanu Discovery je k zvezdam poletela vesoljka s slovenskimi koreninami. S sabo je vzela tudi kranjske klobase. Na krovu bo Sunita Williams, magistra strojništva s floridskega inštituta za tehnologijo, ki ima poleg indijskih po materi tudi slovenske korenine. V vesolju bo preživela pol leta. Med zanimivejšimi stvarmi v njeni prtljagi so gotovo kranjske klobase, izdelke mesarije Ažman (»Ažman Meats«) iz Euclida pri Clevelandu, ki jih pripravlja njena teta Mary Ann Zalokar Okicki iz kraja Mentor v Ohio. V Nasi so sicer trije vesoljci s slovenskimi koreninami: poleg Williamsove še Ronald Šega in Jerry Linenger. (Anon., 2007b)

Seveda pa niso bili vsi mediji tako navdušeno, zanesenjaško, ponosno ugriznili v vesoljsko kranjsko klobaso. V članku z naslovom *Klobasa v vesolju* in podnaslovom 'Kaj nas zares dela Slovence? Kranjska klobasa.' novinarka *Mladine* Mateja Hrastar piše:

¹ V vesolje odrčala na krovu sojuza T-10, 8. februarja 1984, in v vesolju ostala dobra dva meseca. To naj bi bil tudi prvi jugoslovanski vsemirski predmet v vesolju (Barbi, 2007).

² V vsemir je odšla na raketi, ki je ponesla ruski vesoljski modul Sojuz TM 31, in v vsemirju ostala štiri mesece (Barbi, 2007).

³ V vesolje jih je ponesel leta 1997 Jerry M. Linenger. Oboje, požegnano z uradnim potrdilom ameriške vesoljske agencije (NASA), je na ogled v muzeju na Brezjah in v knjigi Jerryja M. Linengerja (2002).

⁴ Recimo: »Z Discoveryjem v vesolje tudi Slovenka in kranjske klobase« (STA, 2006), »Na Discoveryju Slovenka in kranjske klobase« (Anon., 2006), »Slovenska klobasa v vesolju. Klobasa je prestala telefonski test« (Anon., 2007a), »Slovenske klobase v vesolju« (M. K., 2006), »Klobasa v vesolju« in podnaslov 'Kaj nas zares dela Slovence? Kranjska klobasa' (Hrastar, 2006), »Cleveland Plain Dealer o slovenskih klobasah v vesolju«. (STA, 2007)

⁵ Če se omejimo le na prispevke s kozmoklobaso v naslovu: »Z Discoveryjem v vesolje tudi Slovenka in kranjske klobase« (8. december 1996), »Na Discoveryju Slovenka in kranjske klobase« (8. december 1996), »Klobasa v vesolju« in podnaslov 'Kaj nas zares dela Slovence? Kranjska klobasa.' (12. december 2006), »Slovenska klobasa v vesolju. Klobasa je prestala telefonski test« (16. januar 2007), »Cleveland Plain Dealer o slovenskih klobasah v vesolju« (16. januar 2007), »Slovenske klobase v vesolju« (17. december 2006).

Te dni je šla v vesolje Američanka Sunita Williams indijsko-slovenskega rodu. Njena teta Mary Ann Zalokar Okicki je šla k lokalnemu mesarju Ažmanu, ki svoje mesnine prodaja v *Azman Meats* v mestecu Euclidu, in kupila kranjsko klobaso. Skupaj s pismi za božič jo je zapakirala v darilce za Sunito, ki bo v vesolju ostala pol leta in bo neznansko vesela, ko bo po dolgih tednih kozmolajfa in suhe hrane odprla paketek z Zemlje, od doma. In dobila kranjsko klobaso, na katero je tako zelo ponosna teta, ameriška Slovenka. Ok, ne vemo sicer, ali je to res tista rozasto-rjava debela, a mehka kranjska klobasa, saj v ameriških medijih, ki so o tem poročali, piše le »*smoked sausage*«. Za nas je to kranjska klobasa, ker se to sliši bolj slovensko in ker obupno potrebujemo nekaj, s čimer bi se identificirali, skupni imenovalc vseh Slovencev. Vesoljska kranjska pa je nekaj, kar vsakega Slovence naredi ponosnega. Torej čeprav se nam po kranjski klobasi vedno spahuje s tistim kislim zadahom gorčice, pomešane s koščki masti, je ta kos zmletega mesa tisto, na kar smo neizmerno ponosni, in tisto, kar nas je poleg pogromov nad Romi lansiralo v mednarodne medije. Pa še problem s simbolom države je rešen: klobasni zvitek kot kakšen kakec bi bil na turističnih sejmih brezpogojno opažen, če pa dodamo še slogan »*kranjska klobasa v vesolju in vašem želodcu*«, je naval nemških in angleških turistov v Podalpe zagotovljen. Pa sta svet in domovina spet nazaj na tečajih. (Hrstar, 2006)

Vesoljsko kranjsko klobaso podobno ironično zaužije tudi njen *Mladinin* kolega Marko Zorko. V članek z naslovom *Ta svet je sanatorij in mi smo le pacienti* in podnaslovom 'Po njih klobasah jih boste prepoznali ...' zaklobasa z/s:

»Jaz sem te prvi objel!«
(Magellan, Filipini)

»Naše nebo ni več prazno.«
(Iz političnega govora)

»Fotograf Phil Hrvatin iz Clevelanda, ki se je sprejema udeležil z znanim radijskim voditeljem Tonyjem Petkovskim, je prinesel kranjske klobase proizvajalca Azmana iz Euclida. To so tiste znamenite kranjske klobase, ki jih bo Williamsova ponesla v vesolje v paketu, ki ji ga je pripravila njena teta Mary Ann Zalokar. Proizvajalec se je hitro odločil izkoristiti reklamo, tako da na zavitku piše, da gre za 'vesoljske klobase'.« (STA - V Washingtonu sprejem ob dnevu samostojnosti)

Bridko je donela trobenta in na nebu je plavala kranjska klobasa. Prva slovenska klobasa v vesolju. Bolj kot kdajkoli prej. Prvič, odkar sploh obstaja slovenski narod. Slovenci smo se končno dotaknili neba, stopili smo na prste in je še malo manjkalo, pa smo vzeli v roke kranjsko klobaso in je bilo ravno prav, in tam zdaj plava in čaka, da izpolni svoje poslanstvo. Tačas pa gleda dol na Zemljo, na deželico, stisnjeno med morje in gore, in si reče: »Small is beautiful!« Kdo je ne bi imel rad, taka je kot mi. Skromna in pripravljena, da jo požrejo. (Zorko, 2006)

In ga odklobasa: »P. S. Leteča kranjska klobasa bo servirana kot presenečenje za božično večerjo. Kaj se bo potem zgodilo z njo, si lahko samo mislimo. Eksekucija bo vakuumška. In kaj potem še ostane od slave vojvodine Kranjske?« (Zorko, 2006)

Večina profesionalnih medijskih prispevkov o kranjski kozmoklobasi je zadišala decembra leta 2006 in januarja leta 2007 – nekaj dni pred in po tem, ko je Williamsova v družbi kranjske klobase poletela v vesolje in jo v vesolju požrla.⁵ A vesoljske kranjske klobase ne bi mogli ravno uvrstiti v

učbenik kot idealnotipski primer novice enodnevnice. Torej tudi potem, ko je Williamsova pojedla, prebavila in izločila vesoljsko kranjsko klobaso, ta ni končala pozabljena v kakšnem medijskem odtoku. Tako recimo v *Véčerovem* članku z naslovom *Po potico in klobase v Cleveland* in podnaslovom 'Sunita Williams komaj čaka na naslednjo priložnost v vesolju', objavljenem sto enaindvajset dni po izstrelitvi kranjske klobase v vesolje, Robi Poredoš zaklobasa:

»Kadar smo se vračali k družini v Cleveland, smo od tam vedno nesli potico in klobase. Danes je malce lažje, ker se lahko oboje naroči po pošti.« Ažmanove klobase so zaslovele, potem ko jih je Bonnie Zalokar poslala hčerki na ISS [Mednarona vesoljska postaja⁶], kjer jih je užil(a) celotna posadka postaje. »To niso bile tiste prave kranjske klobase, ampak tanjše,« je med smehom razlagala Williamsova in dodala, da so morale klobase pred potjo prestati ostro inšpekcijo trajnosti, ker motena prebava v vesolju ne bi bila prav posrečena zadeva. (Poredoš, 2007)

Ali kot je v *Dnevnikovem* intervjuju z naslovom *Slovenka v vesolju: Če si nekaj močno želiš, moraš to enostavno poskusiti*, objavljenem sto šest dni po zaužitju kranjske klobase v vesolju, novinarka Nataša Briški razveselila kozmodružabnico kozmoklobase »kozmoSlovenko«: »Veste, da so bili v Sloveniji ljudje zelo navdušeni nad vami, sploh ob novice, da ste vzeli s seboj v vesolje kranjske klobase ...« (Briški, 2007)

Da za hip prekinemo diktaturo profesionalnih medijev, vta knimo nos še v spletni, skoraj gotovo neprofesionalni časopis *WC cajting on-line*, podnaslovljen 'Ker nam ni vseeno za vašo prebavo...' v rubriko *Ali veš, da ...*: »... je astronautka slovenskih korenin Sunita Williams (Zalokar) s seboj v vesolje odnesla slovenske kranjske klobase, ki ji je v ta namen dala njena teta Marija Ana Zalokar Okicki.«

Vesoljska kranjska klobasa pa je servirana tudi na bolj oficijalnih, zategnjenih, čistunskih mestih. Recimo na spletni strani Zveze potrošnikov Slovenije pod naslovom *Zaščita kmetijskih izdelkov in živil slovenskega porekla na trgu EU* zamasti prvo poved, začetek prve povedi:

Kranjska klobasa je bila že v vesolju; s seboj jo je ponesla astronautka s slovenskimi koreninami. Pa vendar je bila ta kranjska klobasa narejena v ZDA in lahko samo upamo, da so uporabili recepturo, ki jo predpisuje Pravilnik o mesnih izdelkih (Ur. l. št. 34/2004).⁷ S tem pravilnikom so receptura, kakovost in ime izdelka (kranjska klobasa) zaščiteni le na slovenskem trgu, to klobaso pa lahko izdeluje kdorkoli. (Zveza potrošnikov Slovenije)

A veliko bolje kot v resnobni družbi, se zdi, da se znajde v zabavnih vlogah. Ta medijska kozmozgodba je vendarle zgodba za razvedracijo, kot lahko prevedemo *infotainment* Douglasa Kellnerja (2006) – informacija in razvedrilo, zapakirna v enotno blagovno formo.

⁶ Mednarodna vesoljska postaja, skupni projekt šestih vesoljskih agencij (ameriške, ruske, japonske, kanadske, brazilske in Evropske unije), je predvsem raziskovalni laboratorij. Prvi modul mednarodne postaje je poletel v vesolje 20. novembra 1998, prva stalna človeška posadka pa se je na postaji naselila 2. novembra 2000. Trenutno lahko v njej prebivajo trije ljudje. Vse dosedanje stalne posadke so bile ruske in ameriške, drugače pa je postajo obiskalo več vesoljcev iz različnih držav in tudi prvi vesoljski turisti. Postaja se nahaja na tirnici, ki se ji običajno reče nizka Zemljina tirnica, na višini približno 350 km nad površjem Zemlje, od koder je lahko vidna z prostim očesom. Postaja potuje s hitrostjo 27.700 km na uro, njena orbitalna perioda je približno 92 minut. Bil je nekaj predlogov, da bi postajo imenovali po Hermanu Potočniku Noordungu, vendar se to ni zgodilo.

⁷ Pravilnik o kakovosti mesnih izdelkov (Uradni list RS, št. 34/2004) v 13. členu strogo definira, kakšno meso in druge sestavine mora vsebovati kranjska klobasa, njeno velikost, težo, obliko, pripravo in še kaj: »(1) Kot kranjsko klobaso se lahko poimenuje izdelek, narejen iz razdelega mesa, ki vsebuje 80 odstotkov mesa (od tega minimalno 85 odstotkov svinjskega mesa ter do 15 odstotkov govejega mesa, dodanega kot mesno testo (70 odstotkov + 30 odstotkov vode)), do 20 odstotkov trde slanine, nitritna sol, poper in česen. Glede na celotno maso nadeva je lahko dodane do 5 odstotkov vode. Ni dovoljena uporaba dodatnih sestavin. (2) Meso se razdene na velikost 10 do 13 mm, slanina od 8 do 10 mm, mesno testo se pripravi posebej. Razsoljen nadev se polni v tanka prašičja čreva premera od 32 do 36 mm, oblikuje se v pare dolžine 12 do 16 cm (teža para 180 do 220 g) ter na koncu »zašpili z leseno špilo«. Klobasa se vroče dimi in toplotno obdela z vlažnim postopkom do T(S)70 °C. (3) Izdelek mora vsebovati najmanj 16 odstotkov mišičnih beljakovin, maščob do 29 odstotkov. Ni dovoljena uporaba dodatnih surovin.« (Pravilnik o kakovosti mesnih izdelkov)

Tako recimo v *Večerovem* »odvisnem strankarskem trobilu« *Toti List* v »kolum(b)ni« z naslovom *Hopa, hopa, hopa moja bo Evropa*, v katerem se avtor sprašuje, zakaj niso »veliki vodje resnično velike Francije, Velike Britanije, odkar je združena, tudi velike Nemčije ter že od nekdaj velike Italije ... povabili tudi naše micene, a hrabre in modre Slovenije«, beremo:

So mar že pozabili, da smo bili še nedavno uspešno predsedovali EU ter da je lani v vesolju krožila kranjska klobasa? So mar pozabili, da Slovenci v znak spoštovanja do Evrope nočemo niti približno počrpati vsega denarja iz njenih strukturnih skladov? (Tropinovec, 2008)

Vesoljka kranjska klobasa pa je, kot je odkril *Dnevnikov* novinar Domen Caharijas, dosegla tudi svojevrsten rekord med kranjskimi klobasami. V *Dnevnikovem Objektivu*, v *statistiki za telebene*, kot je nadnaslovljen prispevek, ki ob koncu leta 2006 v vseh mogočih številkah predstavi vse mogoče pretekle dogodke, nam jo postreže z naslednjimi številkami:

Pikolovsko. 28.318 kilometrov na uro je dosegla najhitrejša kranjska klobasa na svetu. Pri tem rekordu je – po slovesu in zakoreninjenem prepričanju slovenskemu – mesnemu proizvodu, ki je prišel izpod rok mesarjev iz mesnice »Ažman Meats« iz Euclida pri Clevelandu, nekoliko pomagala Sunita Williams, ki se ji po žilah po materini zaslugi pretaka nekaj slovenske krvi. No, še bolj je klobasi do neverjetne hitrosti, s katero bi pot med Ljubljano in Ambrusom prepotovali v 5,97 sekunde, pomagalo vesoljsko plovilo Discovery, na krovu katerega je dišala. (Caharijas, 2006)

K vsemu temu naj dodam še medijsko izkušnjo avtorja tega besedila, širši javnosti znanega kot dr. bureka, z vesoljsko kranjsko klobaso. Novinarki *Primorskih novic* je na vprašanje, »s čim se trenutno ukvarja [...]?«, odgovoril, da »trenutno piše [...] knjigo o kranjski klobasi. Delovni naslov je *Zamišljena kranjska klobasa*, govorila pa bo o širjenju nacionalizma v družbi kranjske klobase.« Novinarka pa brž: »Sunita Williams, ameriška astronautka slovenskega rodu, jo je menda vzela s seboj v vesolje.«

In kaj se pripeti vesoljski kranjski klobasi, ko zapusti svet profesionalnih medijev, ko se profesionalno razkuhana, prekuhana, zapečena in prepečena znajde ...

V ustih

Potrošnikov? Pa pogledjmo – prisluhnimo, kako o vesoljski kranjski klobasi klobasajo v komentarjih na članek z naslovom *Slovenska klobasa v vesolju* in podnaslovom 'Klobasa je prestala telefonski test ali Slovenska klobasa v vesolju – ali potrebuje slovenski narod psihiatra' na multimedijem portalu MMC RTV Slovenija:

ma tiček: Danes preberem ponovno novico o slovenski klobasi v vesolju. V hipu sem se počutil kot Tarzan. Kaj Tarzan, Superman, Boško Buha, ...

pinea: — ma, ja ... Tudi Bolgari so bili vzhičeni, ko so pred leti Nasovcem prodali svoje paražnikove zvarke ...

ma tiček: Slovenska klobasa v vesolju-torej sem.

Fak. Sedaj se pa počutim, kot bi imel 3m dolgega.

Se bo potrebno, kot kaže preseliti v Burundi, ali pa kakšno drugo kao-nerazvito državo.

mynick: Ni vec so jo ze pohrustal

ANA: mynick je napisal(-a): Ni vec so jo ze pohrustal a potem je zdej že v veselju? ;-)
no, pa je Živadinova klobasa prehitela ...

barbar2: klobaso je gor odnesla neka ženska, ki je kao po rodu Slovenka, čeprav po moje ne ve niti kje niti kaj je to Slovenija, niti to, da so naši mediji tisto Kentucky sausage alikajže preimenovali v kranjsko... 😊

mynick: ANA je napisal(-a):

mynick je napisal(-a): Ni vec so jo ze pohrustal a potem je zdej že v veselju? ;-)
no, pa je Živadinova klobasa prehitela ...

Ne sedaj je nekje v crevesju mislim da na tretjem ovinku levo 100m stran od table tukaj je tudi slovenija 🤔

Kingpin: če so to naše kranjske ... pol je tudi l. malo bolj močan rigec v veselju ...naš)))😊

Ma ticek: Narodu, ki ima vesoljsko klobaso, se ni kaj bati. Ne potrebuje ne vrhunske znanosti, ne umetnosti in ne športa. Kaj ti bo znanost, če imaš klobaso 😊😊😊
(MMC RTV Slovenija)⁸

V članku *Kozmoklobasanje. O e-uživanju vesoljske kranjske klobase*, od koder smo si vehementno sposodili prvi dve poglavji, smo na gornje vprašanje odgovorili, da »pravzaprav nič, ostane predmet klobasanja, kozmoklobasanja, metakozmoklobasanja.« (Mlekuž, 2009: 31) Temu kozmoklobasanju – govorjenju, po Bahtinu (1999: 249) »izmenjavi misli« o kozmoklobasi – smo se posvetili v omenjenem besedilu s klobasastim naslovom. In tudi v tokratnem besedilu, s prav tako klobasastim naslovom, ne bomo bistveno drugače odgovorili. Hrane, kranjske klobase, vesoljske kranjske klobase, če si sposodim modre besede Jožeta Vogrinca (2008: 9), ne uživamo le med zobmi, ampak tudi ali še veliko bolj v jeziku. »Nimaš za burek«, »burek si«, »burekoložno«, »Burek.si!?!« »kdor pravi, da je dr. Burek burek, je burek«, če postrežemo le nekaj jezikavih, burekastih, klobasanju bržkone zelo tujih primerov iz hitre postrežbe dr. Bureka.⁹

Paradigamatski, ekstremen primer uživanja hrane v jeziku pa je kozmoklobasa(nje). Kozmoklobaso je med zobmi uživala (če sploh) le astronautka s slovenskimi koreninami. Neastronavti¹⁰ s slovenskimi koreninami pa jo lahko uživajo in uživamo le v jeziku in z jezikom.¹¹ Če neokusno zakuhamo znano Lévi-Straussovo (2004) misel: za vesoljko kranjsko klobaso sploh ne vemo, ali je dobra za jesti, za uživanje med zobmi, je pa nedvomno dobra za misliti, ali še točneje, odlična je za uživanje v jeziku, za klobasanje.

Uživanja kozmoklobase v jeziku (ali kozmoklobasanja) ne moremo razumeti brez upoštevanja mesta, ki ga ima kranjska

⁸ ma ticek, pinea, mynick, ANA, barbar2 et al. (2008): Komentarji na MMC, dostopno na: http://www.rtvlo.si/modload.php?fc_mod=forum&op=viewtopic&topic_id=16886&forum=4 (22. 4. 2008).

⁹ Na tem mestu verjetno ne bo odveč dodati, da je bilo več poskusov razumevanja hrane oziroma prehranjevalnih praks z načeli strukturalne lingvistike oziroma z lingvističnimi analogijami (najbolj znani so strukturalistični projekti Lévi-Straussa (1997, 2008)). Barthesov (2004) semiološki pristop pa je poskušal hrano in prehranjevalne prakse razumeti kot komunikacijo oziroma kot sistem ozačevalnih praks. Barthesov prispevek je za naše besedilo zanimiv tudi zato, ker se posveti analizi francoskih oglasov o hrani, v katerih prevladujejo tri vsebine: narodova zgodovina, erotika in zdravje. Hrana, kot pravi Barthes, Francozem omogoča, da postanejo del kolektivnega spomina, saj se prek hrane vsakodnevno podoživlja narodova zgodovina in tako reproducira kontinuiteta naroda.

¹⁰ Ko zapišem neastronavti, astronomi, Slovenci, kozmoklobasači, mislim tudi na neastronavtke, astronomke, Slovenke, kozmoklobasačice. To seveda velja tudi za druga samostalniška poimenovanja v vseh sklonih in številih ter za glagolske oblike, razen če ni drugače pojasnjeno.

¹¹ Natančni, pikolovski, tečni bralec bo hitro opazil, da je tukajšnje kozmoklobasanje resno zamejeno, da gre le za e-kozmoklobasanje, torej klobasanje, ki se pripravlja in uživa na svetovnem spletu. Omejitve na e-kozmoklobasanje je seveda predvsem pragmatične narave, pogojeno z neopaznostjo, neznatnostjo, mimobežnostjo vesoljske kranjske klobase v tej človeški in družbeni dejavnosti *par excellence* – klobasanju (cf. Benveniste, 1998). Se spomnite kogarkoli, kjerkoli, kadarkoli, kakorkoli klobasati o vesoljski kranjski klobasi? Kozmoznanstvenoklobasanje, ki pravkar maliči vaš dobri okus, seveda ne šteje. Natančni, pikolovski, tečni bralec bo tudi opazil, da se obravnavano e-kozmoklobasanje ne nanaša na vse oblike e-kozmoklobasanja. Če se omejimo le na pisno e-kozmoklobasanje, v pričujočem besedilu ne boste našli kozmoklobasanja, ki se odvija po elektronski pošti (e-mail), kozmoklobasanja v tako imenovanih klepetalnicah (ang. *chat-rooms*) idr.

¹² Ko govorimo o uživanju v jeziku, ne moremo mimo Barthesovega dela *Užitek v tekstu* (2013), v katerem razlikuje med *plaisir* (v slovenskem prevodu omenjenega dela užitek) in *jouissance* (v slovenskem prevodu naslada), ki ji je francoska misel pod vplivom psihoanalize pripisovala veliko pomembnost. *Plaisir* je, zelo svobodno in ekspresno servirano, povezan z označevalnimi strukturami, ki omogočajo subjektu njegovo prepoznavanje, *jouissance* pa prinaša pretres teh struktur.

¹³ Torej pri kranjski klobasi ne gre le za to, da je perspektiva njene prisvojitve »slovenska«, kot je to recimo pri bureku, dunajskih zrezkih, tenstanem krompirju idr.

¹⁴ Za Williamsa (1997) je »struktura občutenja« *družbena* izkušnja v razvoju, še ne dojeta in prepoznana kot družbena, razumljena kot zasebna.

¹⁵ Analiza tako imenovanih nacionalnih jedilnikov pogosto pokaže, da so ti precej oddaljeni od dejanskih prehranjevalnih praks ljudi (cf. Ashley idr., 2004: 76–78; Zevnik in Stankovič, 2010). Seveda pa nekatere študije kažejo na nasprotno, na primer riž med Japonci je tako osnovna, vsakodnevna hrana kot tudi osrednji nacionalni kulinarčni simbol (Ohnuki-Tierney, 1993). Podobno vlogo in pomen kot riž med Japonci imajo bržkone tudi pite (med njimi tudi burek) med Bosanci in Hercegovci.

slovenstvo, ali če smo vihravejši, je nekakšna slovenska kulinarčna zastava. Z njo Slovenci mahajo, kot želijo opozoriti nase, ko bodrijo narodna čustva, krepijo ponos. Pa tudi, kot smo lahko videli ponekod v medijih in v ustih, ko vsemu naštetemu nasprotujejo, se posmehujejo, ko naštetu problematizirajo, karikirajo. Kranjska klobasa je torej, kot sicer ugotavlja Raymond Firth (1973: 356) za zastave v sodobnih družbah, »kondenzacijski simbol«, »fokus družbenih emocij«.

Če sledimo Michaelu Billigu, od katerega smo si sposodili metaforo zastave, potem se vprašajmo, s kakšno zastavo, kulinarčno zastavo imamo v primeru vesoljske kranjske klobase opraviti: vzvalovano ali nevzvalovano? Billig namreč v delu *Banal Nationalism* (1995) pravi, da je ob vzvalovani zastavi ravno toliko pomembna nevzvalovana zastava. Billigova osnovna teza je, da reprodukcija nacionalizma temelji na dialektiki kolektivnega pozabljanja in spominjanja, na aktivnem zamišljanju in repetitivnem ponavljanju. Nevzvalovana zastava, ki jo – če jo sploh opazimo – hitro pozabimo, je vsaj toliko pomembna kot vzvalovana zastava, ob kateri salutiramo ob prazničnih dneh in ki nam ostane v spominu. Drugače od vzvalovane zastave prazničnih dni so zastave vsakodnevnega banalnega nacionalizma nevzvalovane, neopažene, pozabljene, a hkrati nas z nenehno prisotnostjo nezavedno opominjajo na nacionalnost, nas prepričujejo, kot je Ernest Gellner (1983: 6) rekel: v današnjem svetu »človek mora imeti narodnost, kot mora imeti nos in dve ušesi [ter jezik]«. S kakšno zastavo, kakšnim nacionalizmom imamo torej opraviti pri uživanju vesoljske kranjske klobase, kozmoklobasanju?

klobasa med Slovenci, narodom kozmoklobasačev, narodom, ki edini lahko uživa – uživa ne le v smislu zadovoljevanja potreb, temveč v pomenu doživljanja posebnega ugodja¹² – (vesoljsko) kranjsko klobaso. Kranjski klobasi torej pripada častno mesto v slovenskem (kulinarčnem) nacionalizmu.¹³ Če zasolimo z besedami Benedicta Andersona (2003: 162): pripadnost kranjske klobase slovenskemu narodu »nosi avro usodne določenosti«. In če popopravimo s sintagmo Raymonda Williamsa (1997): s kranjsko klobaso se reproducira struktura narodnega občutenja.¹⁴ Kranjska klobasa je ena tistih ne prav številnih jedi, ki Slovencev ne pitajo le s kalorijami (če sploh), ampak predvsem hranijo s ponosom (najresnejša konkurentka v tej tekmi in hranjena s ponosom ji je potica, a kilometre capljajoča za mesno, mastno, mogočno kolegico). Fizično uživanje kranjske klobase je pogosto v neskladju z njenim simbolnim uživanjem (čeprav ne moremo in ne smemo zanikati pomenov fizičnega uživanja kranjske klobase, a tem se bomo v tem besedilu izognili).¹⁵ Dovolj je bežen pogled na krožnike Slovencev, na katerih kranjska klobasa največkrat izostane, in v slovenske kuharice, v te knjižne forme kulinarčnega nacionalizma, ki so brez kranjske klobase kot kavboj brez pištole. Kot pravi Arjun Appadurai (1981: 494), ki se zdi, da je mislil prav na kranjsko klobaso: hrana je »neverjetno plastična oblika kolektivne reprezentacije« z »zmožnostjo mobiliziranja močnih čustev«. Dodamo lahko le še: ne glede na to, kako jo uživamo.

Ko uživamo kranjsko klobaso v jeziku, bržkone uživamo predvsem to, kar označuje. Kranjska klobasa je najbrž najpogostejši, najdominantnejši, najbolj nasiten (»kulinarčni«) označevalec za

Pa si pogledjmo (če smo že pozabili na kozmoklobasanje na spletnem portalu MMC RTV Slovenija) dialog, ki se razvije na spletnem portalu Vijavaja.com (ali tudi samo Vijavaja), na forumu *Pogovori, debata, čenče*, v debati *V veselje tudi kranjske klobase*:

R.I.P.: Drugega kot začudenja nad temnopolto prenašalko kranjskih klobas pač ne morem izraziti: http://www.rtvlo.si/modload.p.p?&c_mod=rnews&op=sections&fun=read&c_menu=9&c_id=127850

PO KURE

Vampirica: Ah ja američanka slovensko.indijskega rodu 😊😊😊 važn da je saj na tretino neki slovesnkega 😊

Pink4: hehe...hudo...kranjske klobase bodo v veselju...lol 😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊😊

Grozilda: no zdej bo pa slovenija znana po celem svetu. in to po kranjskih klobasah!!!! ko da nimamo kej bolšega! 😊

R.I.P.: Kaj pa mamo boljšega?

PO KURE

R.I.P.: Ženska očitno ni kar tko rekla, da ima tudi »slovensko kri« ... Sploh pa to ni pomembno. Pomembno je, da je slovenski izdelek v veselju. To je bistvo. In Kranjska klobasa je očitno najprimernejša za pot v veselje, ker, če imamo tudi ostale specialitete, s katerimi bi se lahko mastili v veselju.

Upam, da bodo to naši znali izkoristit kot promocijo Slovenije. To nedvomno je.

Galadriel: sej so že v veselju ^^ menda je pol poletel discovery en dan po predvidenem datumu če se prav spomnim 😊

Girlice: a pa vejo da so slovenije??

vrjetn vejo da so klobase druga pa ne

R.I.P.: Zdej se bomo pa lohka še 3 leta hvalil, da je v veselje poletela Slovenka s kranjskimi klobasami.😊

R.I.P.: Citiram: Girlice, [...]:

a pa vejo da so slovenije??

vrjetn vejo da so klobase druga pa ne

Ja najbrž jim je le povedala. Sigurno vedo kaj bodo oz. so jedl v veselju, ker najbrž nesejo s seboj točno določene stvari in za vse se ve kar se nese s seboj. Najbrž so jih poskusli že na »trdih tleh«, da vidijo, če jim sploh odgovarjajo, ker, če ne 😊 bi lahko pršlo do kakih neprijetnosti.

Siddh4ever: Oh da. Slovenka.

Po 32496754 kolenu.😊

R.I.P.: siddh, noben ne bo spraševal v katerem kolenu, Slovenka je Slovenka, nobenemu ni treba vedet da je temnopolta 😊

PO KURE

Livida: Citiram: Grozilda, [...]:

no zdej bo pa slovenija znana po celem svetu. in to po kranjskih klobasah!!!! ko da nimamo kej bolšega!😊

Škoda bi blo pojest kraškega ovčarja ali lipicanca ali kranjsko čebelico ali človeško ribico... Potica pa ni dobra, če jo zmrzneš.

¹⁶ Ključni dejavnik zaključenosti izjave, vsake kozmoklobasične izjave, če sledimo Bahtinu (1999: 255), je namreč prav »možnost, da nanjo odgovorimo, ali točneje in širše, da v odnosu do nje zavzamemo odzivno stališče.« Bahtinovo razumevanje nasprotuje shemi aktivnih procesov govora pri govorcu in pasivnih procesov sprejemanja pri poslušalcu. Namreč »poslušalec, ko sprejema (jezikovni) pomen govora, hkrati zavzame v odnosu do njega tudi aktivno odzivno pozicijo: z njim se strinja ali ne (v celoti ali delno), ga dopolnjuje, ga uporablja, se pripravlja na izpolnitev [sporočila] in podobno [...]. Vsako razumevanje živega govora, žive izjave ima značaj aktivnega odgovora (čeprav je stopnja te aktivnosti zelo različna). Vsako razumevanje krije v sebi odgovor in ga v tej ali oni obliki nujno poraja: poslušalec postane govorec ('izmenjava misli').« (Bahtin, 1999: 245–246.)

R.I.P.: Citiram: R.I.P., [...]:

siddh, noben ne bo spraševal v katerem kolenu, Slovenka je Slovenka, nobenemu ni treba vediti da je temnopolta ☺
PO KURE

☺ saj je vseen. Nobedn se ne bo izdajal za nekaj kar ni, če niso od zadaj kakšni višji interesi. Res ne vem kakšni interesi bi bili tukaj zadaj, da bi ta dama trdila, da ima nekaj slovenske krvi, če je ne bi imela ☺ Sicer pa v NASA-inem raziskovalnem centru je vsaj ena Slovenka ... Za to vemo. Veliko Slovencev živi in dela v tujini pa se o njih ne govori veliko pa prav tako dosegajo rezultate v svetovnem merilu ali vsaj takšne, o katerih lahko večina le sanja... Pomojem je večji pomen, Kranjska klobasa v veselju hmmm, to ima težo in eno izmed kart na kateri se lahko Slovenija promovira.

Marsha: Citiram: Pink4, [...]:

hehe.....hudo....kranjske klobase bodo v veselju...lol ☺☺☺☺☺☺☺☺☺☺

Renna: lol ☺

Wox27: Zakaj pa ne??☺

Sj so tut oni ljudje☺

Yellogirl: Citiram: Girlice, [...]:

a pa vejo da so slovenije??

vrjetn vejo da so klobase druga pa ne

Pomoje »vejo« da so iz Slovaške... (Vijavaja)

Bržkone imamo opraviti z zastavami različnih stopenj vzvalovanosti, z nacionalizmi tako čustev kot rutine. Vsaka posamezna kozmoklobasična izjava se zdi tako mešanica dramatične psihologije čustev kot tudi banalne psihologije rutine (seveda v različnih odnosih in razmerjih). Neposredni udeleženci kozmoklobasanja – R.I.P., Vampirica, Pink4, Grozilda, Galadriel, Girlice, Siddh4ever, Livida, Marsha, Renna, Wox27, Yellogirl – imajo različen odnos do kozmoklobase in izkazujejo različne stopnje aktivnosti in repetitivnosti, a kljub navidezni brezbriznosti do predmeta kozmoklobasanja izražajo neko odzivno stališče, prinašajo aktivno zamišljanje, ki ga ne moremo zreducirati na repetitivno ponavljanje. Šele s »smrtjo avtorja«, smrtjo kozmoklobača in z »rojstvom bralca«, če si zakuhamo to razvpito Barthesovo (1995) metaforo, lahko razmišljamo (če sploh!) o repetitivnosti, o psihologiji rutine, o banalnem nacionalizmu vesoljske kranjske klobase.¹⁶ A to je že zgodba, kozmozgodba za kdaj drugič, z drugim, spet bržkone klobasastim naslovom.

Kaj je torej kozmoklobasanje? Kot smo že rekli, je izmenjava misli o vesoljski kranjski klobasi. Je torej hote ali nehote, če si kozmoklobasači to želijo ali ne, mahanje s kulinarčno slovensko zastavo. In kaj počne kozmoklobasanje? Zavestno in nezavedno, če si to kozmoklobasači (in njihovi bralci-poslušalci) želijo ali ne, jih opominja na kulinarčni nacionalizem, jih opominja na to, da so Slovenci ljudje, ki uživajo isto (kozmo)klobaso. Kranjsko klobaso! Z Benedictom

¹⁷ V originalu: »Ker je en kruh, smo mi, ki nas je veliko, eno telo, ker smo vsi deležni enega kruha.« (*Sveto pismo stare in nove zaveze*, 2003: 1714.) Rekli boste, cenena, nezdrava, splošno prebavljiva podoba enotnosti, ki jo hvala bogu kvirajo heretični burekjedci, čevapjedci in drugi domači izdajalci. A vaše mnenje, dragi bralci, tu ne šteje.

Andersonom (2003: 161) bi lahko rekli, da uživanje (vesoljske) kranjske klobase v jeziku prinaša »izkušnjo simultanosti«. »Ljudje, ki se med seboj ne poznajo«, uživajo isto kranjsko klobaso. Medsebojno prepoznavanje s pomočjo uživanja (vesoljske) kranjske klobase v jeziku zagotavlja nekakšno sprotno rekonstruiranje naroda. Z besedami prvega Pavlovega pisma Korinčanom: Ker je ena kranjska klobasa, smo mi, ki nas je veliko, eno telo, ker smo vsi deležni ene kranjske klobase.¹⁷

¹⁸ Glej opombo št. 10.

Ali, če v kranjsko klobaso, vesoljsko kranjsko klobaso ugriznemo še z bolj odprtimi usti, z usti Valentina Nikolajeviča Vološinova (2008: 131): »[N]epretrgano govorno občevanje pa je [...] zgolj moment nepretrganega vsestranskega *postajanja* danega družbenega kolektiva.« Torej nepretrgano kozmoklobasanje (uživanje vesoljske kranjske klobase v jeziku) je zgolj moment nepretrganega vsestranskega *postajanja* kolektiva užiivalcev kranjske klobase (ali krajše Slovencev). Jezikovnega ustvarjanja torej ni mogoče razumeti ločeno od družbenega ustvarjanja ali jezikovnega uživanja ni mogoče razumeti ločeno od družbenega uživanja. Nacionalizem, kulinarični nacionalizem, ki se je znašel na mestu našega tokratnega uživanja, mora biti nenehno zamišljen, komuniciran, zaklobsan, da lahko (pre)živi, ali kot znanstveni žargon narekuje, da se reproducira.

Seveda pa moramo kozmoklobasanje razumeti tudi ali predvsem, kot že rečeno, kot uživanje – uživanje v pomenu doživljanja posebnega ugodja. Za konec izstrelimo še enega številnih primerov neprofesionalnega kozmoklobasanja, ljudskega, plebejskega uživanja (uživanja, ki v ga tej izjavi lahko razumemo prej v smislu *jouissance* kot pa v pomenu *plaisir*)¹⁸ vesoljske kranjske klobase v jeziku. Poglejmo torej, kako na članek z naslovom *Z Discoveryjem v vesolje tudi Slovenka in kranjske klobase*, objavljenem na spletni strani *Finance.si*, poklobasa Otac:

Bah, saj znamo Slovenke, na svojih kranjskih klobasah, v vesolje izstreljevati tudi sami ...
(Otac)

Zaključimo pa vendarle znanstveno resno(bno): »Vsa dejanja svetovnozgodovinske drame so potekala pred *smejočim se ljudskim zborom*. Če ne slišimo tega zbora, tudi ne moremo razumeti drame v njeni celoti.« (Bahtin, 2008: 478)

Literatura

- ANDERSON, BENEDICT (2003): *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- APPADURAI, ARJUN (1981): Gastro-politics in Hindu South Asia. *American Ethnologist* (8): 494–511.
- ASHLEY, BOB, HOLLOWES, JOANNE, JONES, STEVE in TAYLOR, BEN (2004): *Food and Cultural Studies*. London, New York: Routledge
- BAHTIN, MIHAIL MIHAJLOVIČ (1999): *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- BAHTIN, MIHAIL MIHAJLOVIČ (2008): *Ustvarjanje Françoisa Rabelaisa in ljudska kultura srednjega veka in renesanse*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- BARTHES, RONALD (1995): Smrt avtorja. V *Sodobna literarna teorija*, A. Pogačnik (ur.), 19–23. Ljubljana: Krtina.
- BARTHES, RONALD (2008): Toward a Psychosociology of Contemporary Food Consumption. V *Food and Culture. A Reader*, C. Counihan in P. Van Esterik (ur.), 28–35. New York: Routledge.

- BARTHES, RONALD (2013): *Užitek v tekstu / Variacije o pisavi*. Ljubljana: Študentska založba.
- BENVENISTE, ÉMILE (1988): *Problemi splošne lingvistike I*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- BILLIG, MICHAEL (1995): *Banal Nationalism*. Los Angeles: Sage.
- FIRTH, RAYMOND (1973): *Symbols. Private and Public*. New York: Cornell University Press.
- GELLNER, ERNEST (1983): *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- KELLNER, DOUGLAS (2006): Medijska kultura in zmagoslavje spektakla. *Časopis za kritiko znanosti* (223): 133–149.
- LÉVI-STRAUSS CLAUDE (1977): *Strukturalna antropologija*. Zagreb: Stvarnost.
- LÉVI-STRAUSS, CLAUDE (2004): *Divja misel*. Ljubljana: Krtina.
- LÉVI-STRAUSS, CLAUDE (2008): The Culinary Triangle. V *Food and Culture. A Reader*, C. Counihan in P. Van Esterik (ur.), 36–43. New York: Routledge.
- MACLUHAN, MARSHAL (2001): *Understanding media. The extensions of man*. London, New York: Routledge.
- MLEKUŽ, JERNEJ (2009): Kozmoklobasanje. O e-uživanju vesoljske kranjske klobase. *Dve domovini / Two Homelands* (29): 27–52.
- OHNUKI-TIERNEY, EMIKO (1993): *Rice as Self: Japanese Identities Through Time*. Princeton: N. J., Princeton University Press.
- SVETO PISMO STARE IN NOVE ZAVEZE (2003): *Slovenski standardni prevod iz izvirnih tekstov – študijska izdaja*. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- VOGRINC, JOŽE (2008): Predburekom (pardon, predgovor!). V *Burek.si?! Koncepti / recepti*, J. Mlekuž, 7–9. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- VOLOŠINOV, VALENTIN NIKOLAJEVIČ (2008): *Marksizem in filozofija jezika. Temeljni problemi sociološke metode v znanosti o jeziku*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- WILLIAMS, RAYMOND (1997): *Navadna kultura. Izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Studia Humanitatis.
- ZEVNIK, LUKA in STANKOVIČ, PETER (2010): Prilagajanja imigrantskih jedilnikov. Transformacije prehranjevalnih vzorcev pri imigrantih iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik v Sloveniji. *Dve domovini / Two Homelands* (30): 79–96.

Uporabljeno gradivo

- ANON. (2006): *Na Discoveryju Slovenka in kranjske klobase*. Dostopno na: <http://www.delo.si/clanek/o176538> (18. marec 2009).
- ANON. (2007a): *Slovenska klobasa v vesolju. Klobasa je prestala telefonski test*. Dostopno na: <http://www.delo.si/clanek/o184718> (18. marec 2009).
- ANON. (2007b): *Nasina misija s slovenskimi koreninami*. Dostopno na: http://www.mojaslovenija.net/upload/ms_januar_2007.pdf (25. februar 2009).
- BARBI, B. (2007): *Ste vedeli, da je »made in sLOVEnija« že križarilo po vesolju?* Dostopno na: <http://barbiblond.blog.si/2007/04/17/ste-vedeli-da-je-%E2%80%9Cmade-in-slovenija%E2%80%9D-ze-krizarilo-po-vesolju/> (16. februar 2009).
- BRIŠKI, N. (2007): *Slovenka v vesolju: Če si nekaj močno želiš, moraš to enostavno poskusiti*. Dostopno na: http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/311189 (16. marec 2009).
- CAHARIJAS, D. (2006): *Statistika za telebane*. Dostopno na: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/220467 (11. marec 2009).
- HRASTAR, M. (2006): *Klobasa v vesolju*. Dostopno na: http://www.mladina.si/tehdnik/200651/clanek/kul-femina_sceptica--mateja_hrastar/ (18. marec 2009).

- LINENGER, J. M. (2002): V veselju. *Pet nevarnih mesecev na vesoljski postaji Mir*. Ljubljana: Družina.
- M. K., (2006): *Slovenske klobase v veselju*. Dostopno na: <http://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/8146580874071e30c1256ed200511bee/8c371972f55c140cc125724300445b6f?OpenDocument> (18. marec 2009).
- MMC RTV SLOVENIJA. *Klobasa je prestala telefonski test / Slovenska klobasa v veselju – ali potrebuje slovenski narod psihiatra*. Dostopno na: http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=forum&op=viewtopic&topic_id=16886&forum=4 (22. april 2008).
- OTAC. Dostopno na: <http://www.finance.si/170119> (18. marec 2009).
- POREDOŠ, R. (2007): *Po potico in klobase v Cleveland*. Dostopno na: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2008041005312983> (16. marec 2009).
- PRAVILNIK O KAKOVOSTI MESNIH IZDELKOV (2004): Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20041480> (19. februar 2009).
- STA (2006): Dostopno na: <http://www.finance.si/170119> (18. marec 2009). Isti naslov članka in verjetno isto ali zelo podobno besedilo je objavljeno tudi na spletni strani STA: <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=1114463> (18. marec 2009).
- STA (2007): *Cleveland Plain Dealer o slovenskih klobasah v veselju*. Dostopno na: http://www.mladina.si/dnevnik/16-01-2007-cleveland_plain_dealer_o_slovenskih_klobasah_v_vesolju/ (18. 3. 2009). Isti naslov članka in verjetno isto ali zelo podobno besedilo je objavljeno tudi na spletni strani STA: <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=1125006> (18. marec 2009).
- TROPINOVEC, (2008): *Hopa, hopa, hopa moja bo Evropa*. Dostopno na: http://bor.czp-vecer.si/VECER2000_XP/2008/10/09/2008-10-09_STR-33-33_MX-01_Izd-01-02-03-04-05-06_PAG-TOTI-LIST.pdf (21. marec 2009).
- VIJAVAJA. Dostopno na: http://www.vjavaja.com/forum/forum_izpis teme.php?id=51072&k (10. februar 2009).
- ZVEZA POTROŠNIKOV SLOVENIJE. Dostopno na: *Zaščita kmetijskih izdelkov in živil slovenskega porekla na trgu EU*. Dostopno prek: <http://www.zps.si/hrana-in-pijaca/oznacevanje-zivil/zascita-kmetijskih-izdelkov-in-zivil-slovenskega-porekla-na-trgu-eu.html?Itemid=413>, (19. februar 2009).
- ZORKO, M. (2006): *Ta svet je sanatorij in mi smo le pacienti*. Dostopno na: http://www.mladina.si/tehdnik/200651/clanek/slo-poltergajst--marko_zorko/ (17. marec 2009).
- WILLIAMS, S. (2006): *Ameroslovenska astronautka Sunita Williams o potovanju kranjske klobase v vesolje*. Dostopno na: http://www.indirekt.si/izjava_dneva/72967/?apage=101 (18. marec 2009).